

SEBEPLERİ VE SONUÇLARI AÇISINDAN HZ. PEYGAMBER'İN SAVAŞLARI¹

Ahmet USTA

Istanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı Doktora Öğrencisi

İslâm tarihinin önemli bir kısmını oluşturan, Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretinin ardından başlayan savaşlarını sebep ve sonuçları açısından konu alan bu eser önsöz, giriş, üç bölüm, sonuç, kaynakça, eserde geçen askeri operasyonların yer aldığı bir tablo, haritalar ve indeksten oluşmaktadır. Yazar, eserin önsözünde bu eseri yazma amacından bahsederken İslâm'da mevcut olan cihad veya savaş anlayışının Müslümanların iç ve dış mücadelelerinde kullanılması sonucunda birtakım yeni görüşlerin cihad anlayışını şekillendirdiğini, bu durumun da İslâm'da savaş konusu üzerinde yeni bir çalışma yapma gerekliliğini ortaya çıkardığını söylemektedir. Ayrıca, konuyla ilgili mevcut çalışmalardaki eksiklikler yanında doğrudan Hz. Peygamber'in gazve ve seriyyelerinin sebep ve sonuçlarının incelendiği bir çalışmanın henüz yapılmamış olmasına da dikkat çekmektedir.

Giriş'te çalışmada kullanılan başta siyer ve meğazi kaynakları olmak üzere genel İslâm tarihi eserleri, hadis kitapları, coğrafya kitapları ve Kur'an-ı Kerim'in oluşturduğu temel kaynaklar ve çağdaş araştırmalar değerlendirilmektedir. Ardından İslâm kaynaklarında savaşlar için kullanılan gazve-megazi, seriyye, ba's, vak'a, yevm, kâtâl ve cihâd terimleri irdelendikten sonra Hz. Peygamber'in savaşlar öncesi hayatı genel olarak özetlenmektedir. Bu kısımda Hz. Peygamber'in düzenlemiş olduğu askeri harekâtların temelinde İslâm'ı tebliğ gibi dini bir sebebin bulunduğu tespit edilmekte, ayrıca başta siyasi olmak üzere birçok nedenin varlığı üzerinde de durulmaktadır.

“Siyasi Sebeplerle Yapılan Savaşlar ve Sonuçları” başlığını taşıyan Birinci Bölüm; “Savaş hali, meşrû müdafaa, haber toplama (istihbarat), antlaşmaların ihlali, elçi dokunulmazlığı ihlali ve diğer hususlar (devletini itibarını kurtarmak, düşmanın harp teklifi, hedef şaşırtma, zekât vermeyi reddedenleri cezalandırma)” gibi alt başlıklara ayrılmıştır. Burada Hz. Peygamber'in savaşlarının sebepleri ve sonuçları siyasi, askeri, ekonomik, stratejik ve inzibati açılardan değerlendirilmektedir. Ayrıca Hz. Peygamber'in

¹ MAHMUDOV, Elşad (2010), *Sebepleri ve Sonuçları Açısından Hz. Peygamber'in Savaşları*, İSAM Yayınları, İstanbul, 510 s.

çoğu Kureyş müşrikleri olmak üzere Yahudi ve Hıristiyanlara karşı yaptığı siyasi mücadelesinin de üzerinde durulmaktadır.

İlahi mesajın tebliğinin önündeki engellerin kaldırılması amacıyla Hz. Peygamber önderliğinde başlatılan mücadelenin öncelikle siyasi arenada başarılı olmasının gerekliliği üzerinde duran yazar, Müslümanların kendilerine karşı düşmanca tavır alan Kureyş müşriklerine iktisadi ve siyasi ambargo uygulamasının önemine işaret etmektedir. Bu amaçla Mekkelilerin ticaret kervanları üzerine askeri operasyonlar düzenlemiş olduğunu, Medine'den Mekke'ye bazı gıda ve giyim mallarının ihracatının sınırlandırıldığını rivayetler ışığında ifade etmiştir. Hem Mekkelileri siyasi anlamda yıpratmak hem de Medine'nin güvenliğini sağlamak için şehrin etrafındaki kabilelerle siyasi ittifaklar kurularak saldırmazlık anlaşmalarının yapılması, böylelikle de Mekkelilere karşı iktisadi ambargonun yanında siyasi anlamda da bir darbe vurulmasının planlanmasına dikkat çekilmektedir. Hz. Peygamber'in Kureyş müşriklerinin kervanlarına yönelik askeri operasyonlarının sebeplerini detaylarıyla inceleyen yazar, bu müdahalelerin savaş halinin ortaya çıkardığı siyasi ve ekonomik sebepler, stratejik ve inzibati sebepler ve askeri sebeplere dayandığına vurgu yapar. Ayrıca Mekkelileri yıpratma, sindirme, taciz etme ve korkutma amacıyla askeri operasyonların başlatıldığını belirtir. Bu bölümde Hz. Peygamber'in askeri mücadelesinin çeşitli açılardan değerlendirilmesine imkân vermek bakımından yazar, hem Müslüman araştırmacıların hem de farklı görüşe sahip müsteşriklerin düşüncelerine yer vermiş, daha sonra da kendisi bir değerlendirme yaparak nerede durduğunu göstermiştir. Öncelikle Müslüman araştırmacıların, Hz. Peygamber önderliğinde gerçekleşen ilk askeri harekâtlarda düşmana çeşitli darbeler indirilmesinin amaçlandığı, bu yolla Müslümanların daha uyanık ve daha dikkatli olmalarının sağlandığı, onların cesaretlendirildiği ve maneviyatlarının yükseltildiği, Medine ve çevresindeki bölgeyi tanımalarının böylelikle de istihbarat elde etmelerinin sağlandığı düşüncelerine yer verilmektedir. Ardından Leoni Caetani, Washington Irving, Montgomery Watt ve Carl Brockelmann başta olmak üzere bazı müsteşriklerin Hz. Peygamber'in düzenlediği bu askeri harekâtları eşkıyalık, yol kesme, tecavüz ve saldırı olarak değerlendirdikleri kaydedilmektedir. Müsteşriklerin Hz. Peygamber'i hedef alan bu yorumlarının isabetli olmadığını belirten yazar, Muhammed Hamidullah'ın Hz. Peygamber'in Kureyş kervanları üzerine yaptığı seferleri savaş halinin ortaya çıkardığı, iki taraf arasında artık bir savaş durumunun olduğu ve buna mukabil harp hukukunun yürürlüğe girdiği, değerlendirmelerin de bu bağlamda yapılması gerekliliğini savunduğu fikirlerini paylaşır. Hamidullah ile aynı görüşte olduğu anlaşılan yazar, Kureyş müşriklerinin ticaret kervanlarından elde edilen gelire Müslümanlara karşı savaşlarını finanse ettiğine, asker ve teçhizat aldığına dikkat çeker. Bu yüzden de uluslararası ilişkilerdeki harp hukukuna göre Müslümanların kervan vurma faaliyetlerinin bir yağmacılık olarak algılanmasının yanlışlığı üzerinde durur.

Bu bölümde ağırlıklı olarak Kureyş müşrikleri ve Arap yarımadasında yaşayan Yahudilere karşı siyasi sebeplerle düzenlenen on üçü gazve ve yirmi biri seriyye olmak üzere toplam otuz dört askeri seferden bahsedilmektedir. Öncelikle Mekke ticaretini ve ekonomisini besleyen ticaret kervanlarını takip etmek, taciz etmek ve gerekli durumda el koymak için başlatılan, savaş hali göz önüne alınarak incelenen bu askeri faaliyetler hicretin 1. senesinin Ramazan ayında (Mart 623) Hamza b. Abdülmuttalib'in Âs Seriyyesi'yle başlamıştır. Genel olarak Mekke'ye dönen Kureyş kervanına baskın amacıyla yürütülen bu operasyonlar sonucunda tarafların bazen Hz. Hamza'nın Âs Seriyyesi, Sad. B. Ebu Vakkas'ın Harrâr Seriyyesi, Hz. Peygamber'in bizzat komuta ettiği Ebvâ, Buvât ve Uşeyre Gazveleri'nde olduğu gibi savaşmadan geri döndüğünden bahsedilir. Bunların yanında Ubeyde b. Haris'in Râbiğ Seriyyesi'nde olduğu gibi sadece karşılıklı ok atışları yapılarak ilk silahlı çatışmaya mahal verildiğine, Abdullah b. Cahş'ın Batn-ı Nahle Seriyyesi'nde olduğu gibi karşı tarafla savaş pozisyonu alınıp harp edilerek düşmanın hem maddi hem de manevi anlamda yıpratılmasının hedeflendiğine de değinilmiştir. Bu askeri operasyonlarla düşmanı sadece ekonomik anlamda zayıflatmanın hedeflenmediğine, aynı zamanda istihbarat sağlanması ve bölgedeki kabilelerle saldırmazlık anlaşmalarının da yapılarak Kureyş müşriklerine siyasi ambargo uygulanmasının da amaçlandığına vurgu yapılmıştır.

İslâm tarihinde bazı ilklere zemin teşkil etmesi ve iki taraf arasında savaş ateşini tutuşturan bir kıvılcım olması bakımından değerlendirilen Abdullah b. Cahş'ın Batn-ı Nahle Seriyyesi'nin ardından Büyük Bedir Gazvesi başta olmak üzere sonraki askeri harekâtlar sebepleriyle birlikte bu bölümde kronolojik olarak incelenmiştir. Hicri 2 yılı Ramazan ayında (Mart 624) gerçekleşen Büyük Bedir Gazvesi'nin Suriye'de yapılan ticaretten büyük kârla dönmekte olan Kureyş kervanı üzerine vuku bulduğuna değinilmiş, seferin düzenlenmesi sırasında Hz. Peygamber'in durumu ashabıyla istişare ettiği ve kararı bu şekilde aldığından bahsedilmiştir. Bu harekâtın sebebinin Müslümanlar açısından sadece Kureyş kervanının önünün kesilip el konulması, müşrikler için ise asıl gayenin kervanlarının güvenliğinin sağlanması ve muhtemel bir Müslüman baskının önlenmesi olduğu ifade edilmiştir. Burada gazvenin sebebinin müşrikler açısından derinlemesine inceleyen yazar, onların Müslümanlarla savaşma nedenlerini rivayetler ışığında Ebû Sufyân önderliğinde Suriye'den dönmekte olan kervanı korumaya bağlamıştır. Bazı müsteşriklerin asıl sebep olarak kervanın kurtarılmasının hedeflenmesi yerine Müslümanlara ağır bir darbe indirilmesi düşüncelerinin ise gerçekçi olmadığı vurgulanmıştır. Bu sonuca müşriklerin Bedir'e doğru giderken yol üzerinde gösterdikleri tavırdan rahatlıkla ulaşılabileceği belirtilmiştir.

Müslümanların zaferiyle sonuçlanan Bedir Gazvesi'nin ardından, bu zaferi getiren etkenler ve sonuçları hem Müslümanlar hem de müşrikler açısından değerlendirilmiştir. Hz. Peygamber'in savaş sırasındaki tutum ve davranışlarının İslâm âlimlerinin ve hukukçularının ganimet taksimi, esirlere

davranış, fidyeye, esirlerin salı verilmesi gibi konularla ilgili yargılar çıkarmasını kolaylaştırdığı, böylelikle de fıkıh konularının düzenlenmesine yardımcı olduğu aktarılmıştır. Müşriklerin bu zaferin ardından prestij kaybına uğratıldığından, içlerinin intikam ile dolduğundan ve yeminler ettiğinden bahseden yazar, Müslümanların başta Medine ve çevresi olmak üzere bütün Arap yarımadasında itibar kazanmasını sağlayan Bedir'in sadece o günlerle sınırlı kalmadığına, günümüze kadar Müslümanların kalplerinde ve hayatlarında derin izler bıraktığına da değinmiştir. Hatta günümüz problemleriyle ilişkisi kurularak İslâm harp sanatının örnekleri arasında yer almasının sağlandığı üzerine de durulmuştur. Bu harekâtın ardından yine mevcut Kureyş kervanları üzerine düzenlenen Zeyd b. Harise'nin başarılı iki seriyesi ile Ebû Ubeyde b. Cerrâh'ın Sîfûlbahr Seriyesi'nden de bahsedilerek, bu seriye sırasında düşmanla karşılaşmadığı ve çekilen sıkıntılara rağmen sağ salim Medine'ye dönüldüğü ifade edilmiştir.

Birinci bölümde yer alan bir diğer alt başlık ise meşrû müdafaa olup, bu sebeple yapılan Uhud ve Hendek gazvelerinin sebep ve sonuçları üzerinde durulmaktadır. Meşrû müdafaa terimi irdelendikten sonra bu kapsama giren durumlar belirtilmiş, Hz. Peygamber'in bu amaçla gerçekleştirdiği savaşların haklı gerekçelere dayandığı sonucuna ulaşılmıştır. Genel olarak bu harekâtların incelenmesi sırasında gazvelerin ana sebepleri mevcut bilgi ve rivayetler ışığında ele alındıktan sonra bu sebepleri doğrudan etkileyen unsurlara da değinilmiştir. Hicretin 3. senesinin Şevval ayında (Mart 625) gerçekleşen Uhud Gazvesi'nin sebepleri konusunda diğer İslâm tarihçileriyle aynı fikirde olan yazar, bu gazvenin yapılış amacını hem Müslümanlar hem de Kureyşli müşrikler açısından iki yönlü inceleyerek öncelikle Mekke müşriklerinin bu operasyonla Bedir'de uğradıkları hezimetin intikamını almak istemelerine değinmiştir. Bunun yanı sıra Müslümanları yok etmek, Hz. Peygamber'in Medine'deki nüfuzunu kırmak, Mekke – Suriye ticaret yolundaki Müslüman tehlikesini önleyerek yolu tekrar ellerine geçirmek gibi arzularının da bu seferin sebepleri arasında olduğundan bahsetmiştir. Müslümanlar için ise erken istihbarat sayesinde, olacak bir Kureyş saldırısının haberinin alınmış olması ana sebep olarak bildirilmiştir. İki ordunun Uhud'da karşı karşıya gelmesinin ardından bazı Müslümanların Hz. Peygamber'in emrini dinlemeyerek hatalı davranışları sonucunda savaşın Müslümanların aleyhine sonuçlandığından bahseden yazar, bu konuda bazı Müslüman araştırmacının ve müsteşriklerin Kureyşlilerin hedeflerinin geniş manada gerçekleşmemesi sebebiyle Müslümanların yenilgisinin ağır bir yenilgi olmadığı düşüncelerine yer vermiştir. Savaşın sonuçları incelenirken bu harekâtın diğer gazvelere sebep olduğu, münafıkların açığa çıkmasını sağladığı ve bazı kabilelerin Müslümanların yenilgisinin ardından mevcut anlaşmalarını bozduğu vurgulanmış, bu olayların da İslâm'a etkisi üzerine durulmuştur.

Hicri 5 senesinin Şevval veya Zilkade (Mart 627) ayında gerçekleşen Hendek Gazvesi'nden bahseden yazar, bu gazvenin diğer askeri harekâtlardan

stratejik ve taktiksel farkına özellikle vurgu yapmıştır. Müşriklerin diğer savaşlarda da ortak görülen Müslümanlara öldürücü hamleyi vurarak yok etme fikrinin bu savaşın da temel sebebi olduğu üzerinde durulmuştur. Yazar, Müslümanlara karşı Mekke – Yahudi ittifakının oluştuğuna ve bu ittifaka bölgede yaşayan diğer Arap kabilelerinin de katıldığına değinmiş, fakat Hz. Peygamber'in olumlu siyaseti sayesinde sayıca çok olan düşmanın birbirinden ayrılıp, zayıflatılmasının sağlandığından, böylelikle de Medine şehri etrafındaki kuşatmanın kaldırıldığından bahsetmiştir. Bu savaşın Müslümanlar için gerçek bir dönüm noktası olduğu üzerinde duran yazar, Müslümanların daha sonraki dönemlerde bir daha Medine'ye yönelik böyle bir saldırıyla karşılaşmadığına, çeşitli askeri stratejilerle düşmanlarıyla Medine dışında hesaplaştıklarına da değinir.

Haber toplama amaçlı seriyyelerin incelendiği bir diğer alt başlıkta, Hz. Peygamber'in istihbarata önem verdiği, onun çeşitli yollarla düşmanlarının durumu hakkında sivil istihbarat adı altında bilgi topladığı ifade edilmiştir. Kureyş müşrikleri ve Yahudi kabileleri üzerine gönderilen, ikisi başarısızlıkla sonuçlanmış (Havvât b. Cübeyr'in Benî Kurayza Seriiyesi ve Muhammed b. Mesleme'nin Zülkassa Seriiyesi) toplam dokuz seriyyenin işlendiği bu bölümde, gerekli istihbaratın edinildiği, tedbirlerin alındığı, bu şekilde ihanet eden toplum ya da kabilelerin ortaya çıkarıldığı tespit edilmiştir. Hz. Peygamber'in düşmana uygulanacak muhtemel strateji ve taktiği belirlemedeki rolüne de değinildikten sonra düşman üzerine gönderilen bu seriyyelerin ardından farklı askeri operasyonların da düzenlendiğinden bahsedilmiştir. Yazar, ayrıca İslâm'da askeri istihbarat teşkilatının ortaya çıkışı ve gelişimi ile ilgili bilgi ve yorumların oluşmasında bu istihbarat seriyyelerinin ve sonuçlarının büyük önem taşıdığını da vurgulamaktadır.

Hicret sonrası Medine'de İslâm devletinin tesisini sağlamak için yapılan anlaşmaların ihlal edilmesi üzerine gerçekleştirilen askeri harekâtların anlatıldığı bu alt başlıkta ise Hz. Peygamber'in devlet içinde barışı sağlamak, devletin varlığını devam ettirerek itibarını korumak, komşuluk münasebetlerini sürdürmek ve olası savaşlara engel olmak için başta Medine'de yaşayan Yahudi Benî Kaynukâ, Benî Nadîr ve Benî Kurayza kabileleri olmak üzere Mekkeli müşriklerle yaptığı antlaşmaların (Medine Vesikası ve Hudeybiye Antlaşması) ihlali sonucunda düzenlenen gazvelerin sebep ve sonuçları üzerine değerlendirmeler yer alır. Yahudi kabilelerinin Hz. Peygamber ile imzaladıkları bir anayasa mahiyetindeki Medine Vesikası'na aykırı hareket etmeleri ve Hz. Peygamber'e suikast planları kurmalarının Medine'den çıkarılmalarıyla sonuçlandığına değinen yazar, bu konuda Watt ve Brockelmann gibi bazı müsteşriklerin Hz. Peygamber'in tavrını yeren düşüncelerine karşı çıkmıştır. Temel İslâm tarihi kaynaklarında yer alan rivayetler ışığında bu toplumların Hz. Peygamber'e karşı ahidlerini bozduklarına ve savaş açtıklarına değinir. Bu yüzden de Yahudi kabilelerinin Medine'den çıkarılmasını olumlu karşılamaktadır. Benî Kurayza kabilesinin Hendek Gazvesi sırasında Mekke

müşriklerinin yanında yer akması nedeniyle cezalandırılarak erkeklerinin öldürülmüş olduğundan bahseden yazar, burada olayları ve yorumları sadece Müslüman ve müsteşriklerin değerlendirmeleriyle ele almamış, ayrıca İsrâil Velfenson adlı bir Yahudi tarihçinin de Benî Kurayzalılar'ı tenkit eden yaklaşımından bahsederek konuyu çok yönlü incelediğini göstermiştir.

Doğrudan Hudeybiye Anlaşması'nın ihlali sonucunda gerçekleştirilen ve İslâm tarihinde önemli bir yeri bulunan Mekke Fethi de "Fetih Gazvesi" adı altında bu bölümde incelenmiştir. Mekke'nin fethinin Müslümanlar açısından öneminden bahsedilen bölümde şehrin herhangi bir çarpışma yapılmadan alındığına, fakat önceden hazırlığı yapılan bir askeri harekât sonucu hâkimiyete girdiği için gazve olarak nitelendirildiğine değinilmiştir. Gazvenin sebebi hakkında klasik kaynaklar, müsteşrikler ve çağdaş araştırmacıların değerlendirmelerinden bahseden yazar, fetih sebebini çağdaş araştırmacılar açısından Kureyşlilerin Hudeybiye Antlaşması'nı ihlal etmelerine bağlamaktadır. Bunun yanı sıra müsteşriklerden Caetani'nin asıl sebep konusunda Hz. Peygamber ve müttefiki Huzâalılar'ın antlaşmayı bozan taraf olduğunu ileri süren iddiasına temel İslâm tarihi kaynaklarından Vâkidî'ye dayanarak karşı çıkmış, Caetani'nin muhtemelen bazı bilgileri göz ardı ettiği ve hadiseleri farklı biçimde yorumladığını belirtilmiştir. Bu bölümde ayrıca Mekke Fethi'nin dini, siyasi, sosyal ve iktisadi sonuçları üzerinde durularak fethin Arap kabileleri arasında İslâm'ın daha hızlı yayılmasını kolaylaştırdığı ifade edilmiştir.

Hz. Peygamber'in elçilere davranışı ve uluslararası ilişkilerde elçi dokunulmazlığı ilkesinin bazı toplumlar tarafından ihlal edilerek gönderilen elçilere kötü davranılması, taşıdığı mallara el konulması, hatta öldürülmesi sonucunda gerçekleşen gazve ve seriyyelerin yer aldığı bu alt başlıkta yazar, yine kronolojik sıra gözeterek askeri harekâtları sebep ve sonuçlarıyla incelemiştir. Hudeybiye Gazvesi/Antlaşması, Zeyd b. Hârîse'nin Hismâ Seriyyesi, Zeyd b. Hârîse'nin Mûte Seriyyesi ve Dahhâk b. Süfyan'ın Kuratâ Seriyyesi'nin yer aldığı bu bölümde özellikle Zeyd b. Hârîse'nin Mûte Seriyyesi'nin değişik rivayet ve yorumları açısından değerlendirilmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur. Bu seriyyenin Müslümanlar ve Bizans idaresi altındaki Araplarla yapılan ilk savaş olmasının ve üç kumandan tayin edilmesinin önemi vurgulanmıştır. Caetani'nin bu seriyyeye yol açan elçi dokunulmazlığı ihlali vakasını aslında elçi gönderilmediğini ileri sürerek değerlendirmesinin yanlışlığı üzerinde duran yazar, bazı Müslüman araştırmacıların Hz. Peygamber'in bu dönemde göndermiş olduğu İslâm'a davet mektuplarını örnek vererek elçinin gönderilmiş olduğu fikirlerine de yer vermektedir. Sonuçları açısından çoğu müellif tarafından bir yenilgi olarak tanımlanan bu harekâtın, bazı müelliflerin rivayetler ışığında değerlendirmesiyle savaşın Müslümanlar lehine sonuçlandığı yorumlarına da yer verilmiştir.

Birinci bölüm içinde yer almasına rağmen bu bölümde bahsedilen seriyye ve gazve sebeplerine girmediği için "diğer" adı altında ayrı bir alt

başlıkta değerlendirilen “devletin itibarını kurtarmak, düşmanın harp teklifi, hedef şaşırtma, zekât vermeyi reddedenleri cezalandırma” sebepleriyle yapılan toplam iki gazve ve iki seriyyeden oluşan dört askeri harekâttan bu kısımda bahsedilmiştir. Yazar, bu seferlerle sadece Kureyşli müşriklere değil; Arap yarımadasında yaşayan diğer toplumlara da göz dağı verilerek korkutulmalarının amaçlandığını, bir çeşit psikolojik savaş taktiği uygulandığını, Müslümanların bölgede bir çeşit güç ve heybet gösterisi yaparak prestij kazandıklarını ve merkezi otoritenin üstünlüğünü gösterdiklerini belirtir.

Eserin ikinci bölümü “Düşmanlık Sebebiyle Yapılan Savaşlar ve Sonuçları” başlığını taşımaktadır. Burada düşman saldırılarını yerinde sarmak, düşmana yardım ve yataklık edenleri cezalandırma, saldırganları takip ve cezalandırma, düşmana misillemede bulunma, düşmanlık yapan ve kutsal değerlere hakaret eden şahısların cezalandırılması, düşmanlık eden kabilelerin cezalandırılması alt başlıkları altında Hz. Peygamber’in Müslümanlara yönelik düşmanca faaliyette bulunan Kureyş kabilesi dışındaki diğer Arap kabileleri, Yahudiler ve Hıristiyanlarla olan askeri ilişkileri (gazveleri ve seriyyeler), uyguladığı siyaset ve mücadele metodu üzerine durulmuştur. Bir başka savaş sebebi olan düşmanlık ve ona bağlı savaşların ana tema olarak işlendiği bu bölümde her bir alt başlıklar içinde kronolojik sıranın gözetilmesine dikkat edilmiştir. Ayrıca sebep ve sonuçları hakkında kaynaklarda detaylı bilgi bulunmayan seriyyeler de dâhil edilerek değerlendirmeye tabii tutulmuştur. Genel olarak bu bölüm içinde on beş gazve ve elli seriyye olmak üzere toplam atmış beş askeri operasyondan bahsedilmektedir.

Kendilerini fayda sağlamak isteyen çöldeki Arap kabilelerinin saldırgan tutumları ve Kureyş müşrikleri başta olmak üzere diğer Arap kabileleri ile ittifaka girmeleri ve Medine şehrini yağmalama planları kurmaları neticesinde Müslümanların, bu saldırılara imkân vermemek için düşmanı kendi yurdunda savma (yerinde savma) metodunu kullanmalarından birinci alt başlıkta bahsedilmektedir. Bu kabile mensuplarının cezalandırılması amacıyla dokuz gazve ve on dört seriyyeye düzenlendiği belirtilmiştir. Sebep ve sonuçları açısından değerlendirilen bu askeri harekâtların bir kısmında çatışma olmadan geri dönüldüğü, bazılarında ise çatışmaya girilerek önemli askeri başarılar elde edildiği, düşmanın ekonomik yönden zayıflatılması amacıyla mallarına el konulup ganimet olarak alındığı ve Müslümanlar arasında paylaştırıldığı üzerine de durulmuştur. Sonuç olarak yazar, bu gazve ve seriyyelerle Medine’ye olası bir saldırının yerinde bastırılarak önlenmesinin sağlandığını ve bu kabilelerin İslâm’a girmesinin de kolaylaştığını belirtir. Bu alt başlık altında sonuçsuz kalan Tâif Kuşatması, Müslümanların ilk deniz seferi olan Alkame b. Mücezziz el-Müdlîcî’nin Habeş Seriyyesi ve Hz. Peygamber’in katıldığı son gazve olmasının yanında Bizans İmparatorluğu’yla olan ilişkiler içinde ele alınan Tebük Gazvesi de yer almaktadır. Yine burada Hz. Ebu Bekir’in Necid Seriyyesi’nde olduğu gibi hakkında detaylı bilgi bulunmayan askeri

operasyonlar bir önceki veya bir sonraki askeri harekâtlara bağlayarak muhtemel sebepleri ve sonuçları da yazar tarafından açıklanmıştır.

Düşmana yardım ve yataklık edenleri cezalandırmanın konu alındığı ikinci alt başlıkta, Müslümanlara düşmanlıkları sebebiyle Medine'ye saldırıda bulunan kabilelere maddi ve manevi destek verenlerin cezalandırılması için yapılan iki gazve ve yedi seriyyeye değinilmiştir. Burada ağırlıkla üzerinde durulan, Hendek Gazvesi'nin ardından Kureyş müşrikleri ve Yahudilere destekte bulunan kabilelerle olan askeri mücadelelerdir. Bu seriyyeleri incelerken yazar, düşmanlık kavramından yola çıkarak sebepleri kaynaklarda açıkça belirtilmemiş harekâtlar için muhtemel sebepler üzerine kendi fikrini ileri sürmekten çekinmemiştir. Sonuçları açısından değerlendirildiğinde bu askeri operasyonlarla birlikte Müslümanların bölgede kurdukları siyasi ve dini otoritelerinin güçlenerek İslâm'ın çevre kabileler arasında yayılmasının sağlandığı belirtilmiştir.

Saldırganları takip ve cezalandırmanın işlendiği bu alt başlıkta, Hz. Peygamber'in Medine otlaklarına saldıranları, Müslümanların maddi varlığına karşı soygun ve yağma girişiminde bulunanları cezalandırmak amacıyla çeşitli askeri operasyonlar düzenlediği ele alınmıştır. Üç gazve ve bir seriyyeden oluşan bu harekâtların üçünde çatışma yaşanmadan ganimetle geri döndüğünden bahsedilirken, seriyyede ise problem çıkaran grubun yakalanarak ağır şekilde cezalandırıldığı aktarılmıştır. Düşmana misillemede bulunma, alt başlığıyla incelenen kısımda ise misillemenin kısa bir tanımı yapıldıktan sonra, bu kavramın önemi ve uluslararası ilişkilerde savaş hukukundaki yerine de değinilmiştir. İslâm'da ise misillemenin intikamla eş anlamlı tutulmadığının altını çizen yazar, bu amaçla düzenlenen bir gazve ve iki seriyyeden ibaret askeri harekâtlarla, çeşitli sebepler neticesinde saldırıya uğrayan ya da şehit edilen Müslümanlara yönelik faaliyetlere son verilmesinin amaçlandığını ve bu faaliyetlere girişenlerin cezalandırılmasının düşünüldüğünü ileri sürmektedir. Düşmanlık yapan ve kutsal değerlere hakaret eden şahısların cezalandırılmasının işlendiği bir diğer alt başlıkta ise Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretinin ardından çeşitli kesimlerin muhalefeti ve düşmanlığıyla karşılaştığı üzerine durulmuştur. Yazar, Hz. Peygamber'e hiciv edici söz söyleyen ya da aşağılama düşüncesiyle İslâm düşmanlığı yapan, kutsal değerlere saygısızlık eden şahısların caydırılması ve cezalandırılması amacıyla on üç seriyyenin düzenlendiğinden bu kısımda bahsetmektedir. Konunun daha iyi aydınlatılması için Muhammed Ebû Zehre ve İbrahim Canan gibi çeşitli Müslüman yazarların da fikirlerine yer veren yazar, böylelikle Hz. Peygamber'in uyguladığı bu cezalandırma stratejisinin haklılığını vurgulamıştır. İslâm düşmanlarının faaliyetleri iki açıdan değerlendirilmiş, ilk sırada hiciv edici şiirler söyleyerek İslâm'a, bu dinin kutsal değerlerine ve Hz. Peygamber'in şahsına karşı hakarete bulunan Asmâ bint Mervân, Ebû Afek, Hâris b. Süveyd b. Sâmit ve Kâ'b b. Eşref gibi şahıslardan bahsedilmiştir. İkinci sırada ise etraflarında adam toplayarak Medine üzerine saldırı planları yapan ve

böylelikle Müslümanlara zarar vermeyi düşünen Süfyân b. Hâlid b. Nübeyh el-Hüzeli, Üşeyr b. Zârim, Ümmü Kırfe, Rifâa b. Kays, İbn Ebû Huzâa, Amr b. Ma'dîkerib gibi şahıslara değinilmiştir. Sonuçları açısından bu seriyyelerin başarısının üzerine durulmuş, bu kişilerin cezalandırılmasıyla propaganda çalışmalarının son bulduğuna, muhtemel bazı savaşların engellenerek çok kan dökülmesinin de önlüne geçildiğine vurgu yapılmıştır. İkinci bölüm içinde yer alan son alt başlıkta ise düşmanlık eden kabilelerin cezalandırılmasından bahsedilmektedir. Bu kısımda genel olarak İslâm'a ve Müslümanlara düşmanlık eden kabilelerin cezalandırılması amacıyla düzenlenen askeri harekâtlara yer verilmiştir. Daha önce başarısızlıkla sonuçlanmış gazve ve seriyyelerin devamı şeklinde gerçekleştirilen on üç seriyyenin yer aldığı bu bölümde bu başarılı askeri operasyonlar sonucu ganimetlerle geri dönüldüğü üzerine de durulmuştur.

Eserin üçüncü bölümünde doğrudan dini karakter taşıyan askeri faaliyetlerin sebep ve sonuçları incelenmektedir. "İslâm'a Davet ve Putların İmhasına Yönelik Askeri Faaliyetler ve Sonuçları" başlığını taşıyan bu bölümde, Hz. Peygamber'in hayatı boyunca verdiği mücadelesinin gayesi, savaş stratejisi, savaş siyasetinin mahiyeti sebep ve sonuçlarıyla değerlendirilmiştir. İslâm'a davet ve putların imhası olmak üzere iki alt başlık altında incelenen yirmi bir seriyyede İslâm'ın tebliğ aşamasının devamlılığı, Arap yarımadasının büyük ölçüde İslâm'a girmesinin sağlanması ve müşrik Arapların tapmakta oldukları putların yıkılması konularından bahsedilmiş, Hz. Peygamber'in izlemiş olduğu siyasetin başarısı vurgulanmıştır. Yazar, İslâm'a davetin ana sebep olarak işlendiği bu bölümdeki askeri harekâtlarla gidilen yerlerdeki Müslümanlara yardımcı olunması, istihbarat ve keşif faaliyetlerinde bulunması, güvenliğin sağlanması ve Medine'de bulunan İslâm devletinin otoritesinin kabul ettirilmesinin amaçlandığına da değinmiş, böylelikle dini karakterli bu faaliyetlerin siyasi yönleri üzerine de durmuştur.

İslâm'ı tebliğ amaçlı, Hz. Peygamber tarafından elçilerin ve kabilelerin isteği üzerine gönderilen seriyyeleri inceleyen yazar, bu askeri faaliyetler sonucunda kısmî başarının ilk aşamada elde edildiğini, bazı kabilelerin çıkan çatışmalar sonucunda İslâm'ı kabul ederek Müslüman olduğunu, bazılarının da Müslümanlara karşı koyarak gönderilen birlikleri katledip İslâm'ı tebliğin önüne geçmeye çalıştıklarını belirtir. Fakat uzun vâdede İslâm'ın yayılmasının önüne geçemeyen bu toplumların daha sonra Müslüman oldukları ya da İslâm devletinin otoritesini tanıdıkları da burada aktarılmaktadır. Sonucu açısından olumlu olmasına rağmen üzücü olarak noktalanın – dinlerini değiştirdiklerini ifade etmelerine rağmen açıkça Müslüman olduklarını belirtmedikleri için öldürülen – Hâlid b. Velid'in Beni Cezîme Seriyyesi'nin de değerlendirildiği bu bölümde bazı müsteşriklerin ve Müslüman araştırmacıların da değerlendirmelerine yer verilmiştir. Doğrudan Hâlid b. Velid ve dolaylı olarak Hz. Peygamber aleyhine olan eleştiriler aktarıldıktan sonra konuyla ilgili farlı görüşler de verilerek Hâlid b. Velid'in samimiyeti vurgulanmıştır.

Mekke'nin fethinin akabinde gerçekleştirilen faaliyetlerden biri olarak müşriklerin taptıkları putların imhası da bu bölümde incelenen bir diğer alt başlıktır. Burada şirkin manevi simgesi haline getirilmiş olan ve çeşitli mekânlarda yer alan putları yıkmak üzere seriyeler düzenlendiğinden bahsedilmiştir. Bu amaçla Halîd b. Velîd'in Uzzâ ve Ved, Sa'd b. Zeyd el-Eşheli'nin Menât, Amr b. Âs'ın Suvâ' , Tüfeyl b. Amr ed-Devsî'nin Zülkeffeyn, Ali b. Ebû Tâlib'in Fûls, Cerîr b. Abdullah el-Beceli'nin Zülhalesa, Ebû Süfyân b. Harb ve Mugîre b. Şu'be'nin Lât putlarının üzerine gönderildiğini söyleyen yazar, bu putların başarıyla imha edilerek putperestliğin bütün izlerinin kısa sürede silinmesinin sağlandığına vurgu yapmıştır. Genel hatlarıyla eserin birinci ve ikinci bölümünde değinilen birçok hususun tamamlayıcısı olan bu bölümde yarımadanın dini ve siyasi olarak İslâm'a girmesinin önündeki bütün engellerin ortadan kaldırıldığının üzerinde durulmuş, askeri faaliyetlerin tevhid dini olan İslâm'ın dünyaya açılmasına zemin teşkil ettiği ifade edilmiştir.

Eserin sonuç bölümünde, genel olarak Medine'ye hicretin ardından yapılan köklü reformlar, İslâm'a davet, siyaset ve toplum ekonomisi alanlarındaki durum ve cihâdın savaş şekline izin verilmesiyle başlayan silahlı mücadeleye bir kez daha değinildikten sonra her bir bölümün değerlendirmesi yapılmıştır. Ayrıca siyasi, hukuki ve ekonomik açılardan savaş halinin gerektirdiği normlar üzerine tartışılmış ve harp hukuku sisteminin yürürlüğe girdiği vurgulanmıştır. Hz. Peygamber'in stratejisi ve diplomatik ilişkilerinin de önemine değinen yazar, bu bölümde sebepleriyle birlikte seriyye ve gazve sayıları üzerinde durmuş, iki taraf arasındaki zayıfların sayısal değerlerini sahih rivayetleri esas alarak vermiş ve bu askeri faaliyetlerle nelerin hedeflendiğini vurgulamıştır. Yer yer kendi düşüncelerini de dile getiren yazar, bu askeri faaliyetler döneminde insanlara Müslüman olmuyorlar diye savaş açılmadığından bahsetmiş, İslâm'da cihadın asıl amacını İslâm'ı tebliğin önündeki engellerin kaldırılması olarak tanımlamıştır. Bu savaşların gayesini, Müslümanlara yönelik düşmanca duygu ve hareketleri bertaraf etmek, barış için gerekli şartların meydana gelmesini sağlamak, insan hak ve hürriyetini garanti altına almak ve neticede İslâm dininin tebliğinin önündeki engelleri kaldırılmak olarak tanımlamaktadır. Hz. Peygamber'in askeri yönü, taktikleri, öğütleri ve uygulamaları ışığında İslâm âlimlerinin hükümler çıkardığına da değinen yazar, böylelikle sosyal ve siyasi alanda birçok problemin çözümünün de sağlandığından bahsetmektedir. Son olarak, Hz. Peygamber'in gazve ve seriyeler bazında düzenlediği toplam 120 askeri harekâtın siyasi, askeri, dini, sosyal, ekonomik ve kültürel yönleri, genel istatistik bilgileri de yine bu bölümde vurgulanmıştır. Bu askeri harekâtların hangi kabile, devlet ya da toplumlar üzerine yapıldığı ve sayısal değerleri aktarılmıştır. Genel olarak Hz. Peygamber'in düzenlediği askeri operasyonların başarıyla sonuçlandığı neticesine ulaşan yazar, belirlenen hedefin gerçekleştiğine de vurgu yapmaktadır.

Sonuç olarak, Hz. Peygamber'in hicretinin ardından İslâm'ı tebliğ ve tebliğin önündeki engellerin kaldırılması amacıyla gerçekleştirdiği gazve ve seriyyeleri sebep ve sonuçlarına göre inceleyen bir çalışmanın mevcut olmadığı düşünüldüğünde Elşad Mahmudov'un bu eseriyle önemli bir boşluğu doldurduğu açıkça görülmektedir. Konularına göre sebepler dikkate alınarak tasnifi gerçekleştirilen eserde seriyye ve gazveler kronolojik sıra gözetilerek beraber verilmiştir. Bu durum da eserin bütünlüğünün sağlanmasını ve verilmeye çalışılan argümanların anlaşılmasını kolaylaştırmıştır. Son derece açık bir dille yazılan, örnekleme ve alıntılarla desteklenerek askeri harekâtların sebep ve sonuçlarına ulaşılmaya çalışılan eserde, dipnotlarda verilen bazı açıklayıcı bilgiler de okuyucunun olayları ve terimleri anlamasını sağlamaktadır. Yazarın askeri harekâtların değerlendirilmesi hususunda başta müsteşrikler ve Müslüman araştırmacılar olmak üzere farklı görüşleri beraber incelemesinin yanında yer yer kendi kanaatlerine de değinmesi esere güç katmaktadır. Bununla birlikte olayların farklı başlıklar altında tekrar edilerek okuyucuya hatırlatılması metodunun sıkça kullanılması gereksiz tekrarların oluşmasına neden olmuştur. Hz. Peygamber'in savaşlarıyla ilgili istatistiksel bilgiler açısından önemli bir inceleme olan bu eserin sonuç bölümünde Hz. Peygamber'in gazvelerinin analizi yapılırken başarıyla sonuçlanan gazvelerinin yanı sıra başarısızlıkla sonuçlanan Uhud Gazvesi'ne de yer verilmesine rağmen seriyyelerle ilgili böyle bir değerlendirmenin eserin son kısmında yapılmaması dikkat çekicidir.

Hz. Peygamber'in gazve ve seriyyelerini sebeplerine göre tasnife tutarak anlatması, aynı zamanda sonuçlarına da yer vermesi açısından önemli olan bu eser, genel anlamıyla ihtiva ettiği konu, dönem, inceleme metodu, analizleri ve istatistikleriyle Hz. Peygamber'in siyer ve megâzisi alanında mühim bir boşluğu doldurmaktadır. Bu bakımdan konuya ilgi duyan okuyucular için önemli bir başvuru kaynağı olduğuna şüphe yoktur.